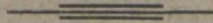

A. 1578:3

MATERJALID

KAITSEVÄE ORGANISATSIOONI
JA MAJANDUSE ÕPETAMISEKS
ALLOHVITSERIDELE

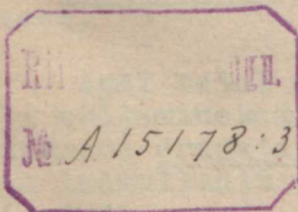

KAITSEVÄGEDE STAABI VI OSAKONNA KIRJASTUS
TALLINNAS, 1930

355.5/40

22.

MATERJALID
KAITSEVÄE ORGANISATSIOONI JA MAJANDUSE
ÕPETAMISEKS
ALLOHVITSERIDELE

Summ. 23 130

Kaitsevägede staabi VI osakonna väljaanne
Tallinnas 1930

✓

SECRET

RECEIVED

1950

SECRET

SECRET

I t u n d .

S i s u: I Riigimajapidamise alused: eelarve, selle kokkuseadmine ja täitmine; Riigikontroll.

Allikad: 1) Riigi eelarve seadus (R.T. 185/186 - 1925.a.); 2) Riigikontrolli ajutine seadus (R.T. 9 ja 71 - 1919); 3) Riigikontrolli töökord (R.T. 115 - 1927.a.).

Nagu kaitsevägi on üks osa riigi kehast ehk organismit, nii kujutab ka tema majandus ühe omaette osa riigimajandusest. Sellepärast, et täielikult aru saada kaitseväge majandusest, peame esialgu lühidalt peatuma riigimajanduse juures ja välja selgitama, missugust osa mängib selles kaitseväge majandus.

Riiki meie võiksime õige tabavalt võrrelda ühe suure päristaluga.

Otsegu talul on oma kindlapiiriline krunt ühes hoonetega, oma teatud elanikud ja oma iseseisev peremees, nii ka riigilgi on oma kindlate piiridega territoorium ehk maaala ühes linnade ja muude asulatega, oma riigielanikud ehk rahvas ja oma riigivõim, mis valitseb riiki iseseisvalt ja riippumatult teiste riikide valitsusest.

Igal talul on oma majapidamine, omad sissetulekud ja väljaminekud. Igal riigil samuti on, peale tema elanikkude eramajapidamise, omad riigiväljaminekud (kulud) ja loomulikult peavad olema ka omad riigisissetulekud (tulud).

Talu rahalised sissetulekud harilikult lähevad ikka peremehe kaudu, samuti katab talu rahalised väljaminekud peremees oma rahapungast. Riigisissetulekute ja väljaminekute keskkohaks on riigikassa.

Talul on mitmesuguseid sissetuleku ja väljamineku harusid, nagu: tulude alal - piimamüük karjast, kartulite ja teravilja müük põllupidamisest, kulude alal - tööliste palgad, hoonete ehitamise ja remondi kulud, kulud laste koolitamiseks jne.. Suurema majapidamisega taludes üksikute majapidamise alade jaoks peremehel on oma abilised: perenaine, karjaravitseja, eestöötegija jne.. Riigil on ka väga mitmeid väljaminekute ja sissetulekute alasid. Nende korraldamine ja valitsemine on jagatud üksikute riigi valitsemise alade, ministeeriumite, vahel.

Iga majapidamise põhinõudeks tuleb lugeda seda, et majapidamine otsotsaga kokku tuleks, s.o. et majapidamise oma sissetulekuid jatkuks tarvilikkude väljaminekute katmiseks. Mida suuremad on sissetulekud, seda rohkem on võimalusi majapidamise paremale järjele tõstmiseks.

Majapidamised sagedasti ei saa läbi ka ilma laenu tegemiseta, kuid laenu tegemisel peab välja minema arvestusest, et majapidamise edaspidised omad sissetulekud suudaks tasuda võla protsendid ja võla enese.

Et majapidamisel otsotsaga kokku tulla, selleks on tarvilik teha majapidamise sissetulekute kohane kulutamise hästi läbimõeldud kava ja sellest kavast kõvasti kinni pidada. Taludes sarnaseid kavasid - sagedasti enne aru pidades oma abilistega (perenaiselega jne.) - peremees teeb pikema või lühema aja peale ette, selle järele kui suured on tema rahatagavarad ja peremehelik hool. Niisuguseid kavasid, kui neid tehakse kindlate reeglite järele, nimetatakse eelarveks.

Riigieelarved on ikka kindlakujulised ja ühe kindla aja, nimelt aasta, peale ette kokku seatud. Kuude kogusumma, millele riigi üks eelarve ulatab, nimetatakse eelarve-aastaks. Meie riigi eelarve-aasta on 1.aprillist - 1.aprillini.

Igal aastal riigi üksikud ministeeriumid oma aladel seavad kokku hästi läbikaalutud eelarve ettepanekud järgmise eelarve- ehk majandusaasta peale. Neis ettepanekutes tulud nähakse ette hästi kainelt, s.o. kindlate võimaluste piirides, mitte "roosiliselt". Ka väljaminekute (kulude) alal püütakse olla võimalikult tagasihoidlik, vastavalt üldistele juhtnõoridele, mis eelarve kava kokkuseadmiseks harilikult antakse valitsuse poolt. On olemas igal aastal oma enam-vähem kindlad, igaaastased tulud ja ka kulud, mis püsivad enam-vähem kindlalt aastast aastasse. Üksikute ministeeriumite ettepanekud sedaliiki tulude ja kulude alal moodustavad riigi korralise eelarve osa. Kuid on ka erakorralise, juhuslise ja ühekordse iseloomuga riigi sissetulekuid ja väljaminekuid. Ettepanekud nende alal moodustavad riigi erakorralise eelarve. Eks taluski ole samuti. Seal on oma kindlad igaaastasest majapidamisest tingitud, kui ka juhuslikud, ühekordsed, või erakorralised sissetulekud ja väljaminekud. Viimaste alal näiteks: päranduse saamine, kaasavara andmine, maja ehitamine jne..

Ühede ministeeriumite alal, vastavalt nende ala iseloomule, riigi sissetulekuid on vähem, teiste alal jälle rohkem, kulud aga iga ministeeriumi alal on tingitud ministeeriumi ülesannetest. Selle tõttu ministeeriumi eelarve ettepanekute kohta ei saa olla maksev see nõue, et tulud peavad katma, või ületama kulud. Mõni ministeerium (näit. põllutööministeerium) valitseb suuri ja head sissetulekut andvaid riigi varandusi (maad, metsad), teine jälle (näit. teedeministeerium) suuri riigi ettevõtteid (raudtee, post, telegraaf, laevad jne.). Kolmas (näit. majandusministeerium) võtab oma aparaadi kaudu sisse maksusid kodanikkudelt, nii otsekoheseid (tulumaks, kinnisvaramaks, ärimaks jne.), mis kodanikult otseteel sisse nõutakse, kui ka kaudseid maksusid, nagu monopol, toll, aktsiisid jne., mis võetakse kodanikkude mitmesuguste tarbeainete pealt (viin, tubak, väljamaa riided jne.). Mõned ministeeriumid taas peasjalikult kulutavad ainult (kaitseministeerium, välisministeerium jne.). Nemad oma eelarve ettepanekutes

saavad näidata vaid väga väikesi tulusid (nagu kõlbmata varanduse müügist, süüdlastelt sissenõutud endise aasta kahjust, ametnikkude kasutada antud riigi hüvede, näit. korterite kasutamise tasudest jne..

Nii on see lugu taluski, kui peremees oma abiliste ja kodakondsetega oma kavatsusi ehk eelarvet teeb. Karjaravitseja ja eestötegi oma kulude kõrval võivad temale ette panna ka suuremaid sissetulekuid oma aladelt, perepoeg aga, näiteks, kui ta käib põllutöökoolis, või õpib, ütleme ülikoolis advokaadiks, arstiks jne., võib isale ette tuua peasjalikult vaid oma kulude loetelu ning ainult vahest väikselt trööstida muresse vajunud peremeest sellega, et arvab loota võivat oma suurte kulude katteks väikest lisa teenida, ütleme, oma isiklikkude kirjatöödega, tunniandmisega või mõne muu kõrvalteenistusega.

Otsegu talus peremees katsub kogu talu eelarve ajada tasakaalu, või viia kulud teatud üldsumma piiridesse, nii tasakaalustab riigi eelarve majandusminister, kelle alla käib riigikassa. Teiste ministeeriumi protestid nende kulude kärpimise kohta, lahendab Vabariigi Valitsus.

Tarbekorral, kui teist teed ei leita ja kui see on võimalik, riigi eelarve viiakse tasakaalu laenu abil. Riigilaenu on sisemised, s.o. riigi oma kodanikkudelt laenatud ja välised, s.o. välismaadelt tehtud laenu. Tasakaalustatud riigi eelarve ja nimelt tema mõlemad osad, s.o. korralise ja erakorralise eelarve, Vabariigi Valitsus esitab Riigikogule läbivaatamiseks ja kinnitamiseks.

Riigikogu, pärast põhjalikku läbikaalumist vastavates komisjonides ja üldkoosolekul, ja olles teinud eelarvesse tarbekorral soovitud muudatused, kinnitab riigi eelarve.

Riigikogu poolt vastuvõetud eelarvel on seaduse iseloom. Teda peab täpsalt täitma ja ükski ministeerium ei tohi teha suuremaid kulusid ega teiseks ots-tarbeks kui see on ette nähtud eelarves.

Kui tuleb möödapääsemata tarvidus teha teisiti või kulutada rohkem kui seda lubab eelarve, siis esitatakse Riigikogule lisaeelarve, milles ära näidatakse muudatused ja nende teostamiseks tarvilikud uued sis-
setuleku (tulu) allikad. Ainult siis, kui Riigikogu on kinnitanud lisaeelarve, või lubanud selle arvel eelkre-
diiti, tohivad ministeeriumid hakata seda teostama, s.o. selle järele kulusid tegema hakata.

Kinnitatud eelarve piirides ministeeriumid juhivad riigimajapidamist igaüks omal alal. Saadud riigitulude ja tehtud kulude üle esitatakse aruanded. Nende kont-
rollimiseks, s.o. läbivaatamiseks ja õigekstunnistami-
seks Riigikogul on oma "silma", oma eriorgan - Riigikont-
rolli näol. Riigikontrolli ülesandeks on järelvalvet
teostada kõigis asutistes: 1) riigivarandusega ümberkäi-
mise, 2) riigi eelarve täitmise ja 3) riigimajapidamise
otstarbekohasuse ja seadusepärasuse üle.

Oma ülesannete teostamiseks Riigikontroll oma esin-
dajate kaudu vaatab järele ka kohal kuidas ministeeriumid
oma suuremaid majanduslisi operatsioone läbi viivad. Mi-
nisteeriumite asutised peavad suuremate kulude ja täht-
samate sammude kohta kõigepealt veel küsima Riigikontrol-
li nõusolekut.

Seega Riigikontrolli tegevus meil on kolmesugust
laadi: 1) eelkontroll (esialgse nõusoleku andmine kava-
de läbivaatamisel ja rahade assigneerimisel, s.o. riigi-
kassast väljalubamisel); 2) faktiline kontroll (järele-
vaatamine, või otsustamisest osavõtmine kohal - esitaja
kaudu) ja 3) järeldkontroll (aruannete revideerimine).

Kõigis neis funktsioonides Riigikontroll on, nagu
öeldud, Riigikogu silmaks. Tema esitab iga aasta aruan-

de riigi eelarve täitmise kohta, kus valgustamist leiab kõik see, mida Riigikontroll on märganud niihästi eel-, vaktilise kui järelkontrolli alal.

Riigikontrolli juhib Riigikogu poolt valitud riigikontrolör.

Kaitseministeeriumi jaoks Riigikontrollil on oma eriosakond, nimega Kaitseväe osakond, kaitseväe peakontrolöri eesotsas.

Riigikontrolli abil Riigikogu, olles riigi peremehe, s.o. rahva esitajaks, teostab oma järelvalvet otsegu peremees seda teeb oma talus oma abiliste ja kodakondsete toimetuste järele valvates. Näited: perenaise arvete läbivaatamine (järelkontroll), äramüüdnud kaarte ülekaalumise juures viibimine (faktiline kontroll), karjaravitsejaga laadale müümiseks saadetava mullika alamhinna kindlaksmääramine (eelkontroll) jne.

Nagu meie sellest võrdlusest nägime, maksavad riigimajapidamises samad printsipiidid kui need on maksuvusel korraliku majapidamisega päristaluski.

(M ä r k u s käesoleva tunni andmise meetodi kohta:

Selle tunni näitlikuks tegemiseks lektor tarvitab rikkalikult klassitahvlit, märkides sellele loengus allakriipsutatud sõnu ja elustades neid kõigepealt hästi läbimõeldud vastava paigutamise, ühendus- ja piirjoontega jne.).

II t u n d .

S i s u: Kaitsevägi, selle koosseis ja organisatsioon.

Allikad: Kaitseväe organisatsiooni ja koosseisude seadlus (27.apr.1928.a. ja 26.apr.1929.a.).

Kaitseministeerium korraldab ja juhib riigi kaitsejõudusid. Kaitsejõudude all meie mõistame niihästi kaitseväelasi kui ka kõiki sõdimise abinõusid, nagu on relvad, lennukid, sõjalaevad, tankid jne., samuti ka kaitseväelaste teotsemiseks ja ülalpidamiseks tarvilikku varustust, nagu on riietus, toit, korter, liikumiseabinõud jne..

Riigi kaitsejõud on korraldatud kaitseväeks. Kaitseväe suurus määratakse kindlaks koosseisudega, mis kindlitakse Vabariigi Valitsuse poolt.

Rahu ajal teotseb peasjalikult ainult üks väike osa riigi kaitsejõududest ja seda nimetatakse alaliseks kaitseväeks. Alalise kaitseväe tegevus seisab kogu riigi kaitsejõudude kaitsetegevuseks valmisoleku ettevalmistamises, peasjalikult õppimises ja õpetamises. Alaline kaitsevägi koosneb üksikutest väeliikidest: jalavägi, suurtükivägi, ratsavägi, õhukaitse enk lennuvägi, soomusvägi (soomusautod, soomusrongid), insenerivägi (pioneer, side), merevägi ja merekindlused. Väeliigid nende parema juhtimise ja väljaõpetamise ning kaitsetegevuseks valmisoleku mõttes on jagatud mitmesugusteks väeüksusteks (rügement, üksik pataljon, suurtükiväe grupp, laevastiku divisjon jne.).

Väeliikide kõrval kaitseväes on olemas ka mitmesuguseid asutisi:

- 1) kaitseväe juhtide õpetamiseks - Kv.ühendatud õppeasutised;

- 2) kaitseväelaste teenistusse võtmiseks ja tagavaraväelaste arvestamiseks - Kaitsevääringkonna ülemate asutised;
- 3) süütegude eest karistatud kaitseväelaste vangistusasutiseks on distsiplinaarkompanii.

Kaitseväe juhtimiseks on olemas ministeeriumis keskjuhatus ühes varustus- ja sanitaarasutistega.

Kaitseväe kohapealse juhtimise ja valitsemise hõlbustamiseks Vabariigi maaala on jagatud kolme diviisi raiooni: 1) I-diviisi raioon (Viru- ja Järvamaa), 2) II-diviisi raioon (Tartu-, Valga-, Võru- ja Petserimaa) ja 3) III-diviisi raioon (Harju-, Lääne-, Pärnu-, Viljandi- ja Saaremaa).

Diviisi raioonides olevad väeüksused ja asutised moodustavad vastava nimetusega diviisi (I, II ja III diviis); välja arvatud on keskjuhatus, merevägi ning merekindlused, õhukaitse üksused ja õppeasutised. Merejõudude juhatajal, õhukaitse ülemaal ja Kv.ühendatud õppeasutiste ülemaal on neile alluvate üksuste suhtes diviisiülema õigused ja kohused.

(Kaitseväe organisatsiooni lähemaks selgitamiseks ja ühtlasi skeemide joonistamise algtehnikaga tutvustamiseks lektor joonistab klassitahvlile järgmised skeemid):

x)

I KAITSEVÄE KESKJUHAATUS:

Kaitseminister ja tema abi.
Kaitsevägede staap.
Varustusvalitsus.

-
- x) Ühtlasi võib lektor asja elustamiseks nimetada mõningate tähtsamate juhtide nimesid, lõpetades osakonna ülematega.

Kaitseväe tervishoiu valitsus.
Sõjaringkonna kohus.
Sõjaprokuratuur.
Juriskonsultuur.
Jalaväe, suurtükiväe, ratsaväe ja inseneriväe
inspektuurid.
Sõjanõukogu (ministri juures).

A. Kaitsevägede staap:

Staabi ülem ja tema abi.
I, II, III, IV, V, VI ja topo-hüdrograafia osakond.
Staabi juures Mobilisatsiooni komitee ja Kaitsemi-
nisteeriumi orkester.

B. Varustusvalitsus:

Varustusvalitsuse ülem ja tehnilisel alal temal
abiks tehnilise asjanduse juhtaja.
1) Intendantuuri-, 2) Raha-arve-, 3) ehitus-kor-
teri-, 4) veterinäär-, 5) üld-, 6) tehnika- ja
7) Relvistusosakond ning 8) Arsenal.

Viimased kolm alluvad varustusvalitsuse ülemale
tehnilise asjanduse juhataja kaudu. Viimase juures
töötab ka kaitseväe tehniline nõukogu.

Varustusvalitsuse üksikute osakondade otsekoheses
alluvuses on üksikud laod ja töökojad.

D. Kaitseväe tervishoiuvalitsuse juures on Kv. kesk-
haigemaja ja Kv. keskapteek.

II KOHAPEALSETEST JUHATUSTEST.

A. Diviisi juhatus:

Diviisi ülem ja abi.
Staabi ülem.
intendant.

III VÄEÜKSUSTEST.

A. Jalaväe rügement.

B. Üksik pataljon.

D. Suurtüki grupp.

E. Ratsarügement.

III t u n d .

S i s u : Kaitseväe majanduse üldine korraldus.

Kaitsevägi on suur organisatsioon. Tema vajab üksikasjalist majanduslikku hoolekandmist ja nõuab - suuri kulusid.

Kaitseväelased vajavad ihukatet, toitu, korterit, palka. Hobused vajavad mooni. Vanade ja kõlbmatute hobuste asemele on vaja uusi. Tarvis on rakmeid, veoabinõusid. Suuri kulusid nõuab relvade ja laskemoona muretsemine, kaitselaevastik, lennukivägi. On tarvis mitmesugust inseneri-varustust, nagu: tööriistu, side- ja pioneer-varustust jne.

Kaitseväe kõige tarvilikuga varustamise üldkorraldajaks on varustusvalitsus. Varustusvalitsus teotseb riigi eelarves kaitseväe jaoks määratud krediitide (kulusummade) piires. Igaaastased eelarve ettepanekud kait-

ministeeriumi alal ministri näpunäidete kohaselt seatakse kokku varustusvalitsuses. Kogu meie riigi eelarvest läheb umbes 1/5 kaitseväe kuludeks.

Riigi eelarvega lubatud kulusummadest suurem osa läheb varustuse muretsemiseks, mida kaitsevägi peab saama nimelt natuuras (asjadena ja ainetena), kuna palgad ja muud rahalised tasud (rahaline varustus) moodustavad väiksema osa (u.40%) kuludest. Selle tõttu kaitseministeeriumi eelarve täitmine on palju raskem ja keerulisem, kui mõne teise ministeeriumi oma, kus kulud rahalisteks tasudeks moodustavad kaaluvama osa väljaminekutest.

Natuuras kaitseväele antava varustuse muretsemise kohta igal aastal, pärast riigi eelarve kinnitamist, varustusvalitsuse vastavad osakonnad oma aladel seavad kokku varustuse muretsemise kavad, mis läbi vaadatakse ja kinnitatakse sõjanõukogu poolt. Varustuse muretsemise kavades nähakse ette üksikasjaliselt, kõige muretsetava varustuse arvud ja hinnad, samuti selle muretsemise kõige soodsamad viisid ja kohad, et vastavad krediidid (kulutamiseks lubatud summad) saaksid kõige paremini ja otstarbekohasemalt ära kasutatud.

Viimase nõude täitmine kaitseväes üldse on eriti suure tähtsusega.

Et saada kaitseministeeriumi majapidamisele lihtsat võrdlust, selleks tuletagem jällegi meele seda, mida kord juba tarvitasime riigi majapidamise aluseid selgitades (I tund), nimelt - võrdlust päristaluga. Kaitseministeeriumi seisukord riigis on samasugune, kui talus perepoja seisukord, kes käib ülikoolis. Sarnase perepoja jaoks kulub ära väga suur osa talu kogusissetulekutest ja perepoeg ise peab väga hoolikalt ja ettevaatlikult ümber käima saadud rahadega (kui ta ei taha võlgadesse langeda). Mida väiksem ja vaesem on talu, seda täbaram on ülikoolis käiva perepoja seisukord: ta sagedasti ei tea, missuguseid hädalisi kulusid teha ja missuguseid ning kuidas tegemata jätta.

Meie riigi seisukord on sarnane, mis tungivalt vajab tugevamat kaitseväge, sest meie asume sarnases kohas, kus paljude rahvaste huvid elavalt kokku puutuvad ja naabruses sarnase rahvaga, kes oma ülespidamisega, võimatu riigivormiga ja vägivaldsete võtetega tervet maailma rahutuks teeb. Kuid tugevam kaitseväge tähendab ka ühtlasi suuremaid kulusid kaitsevæele. Meie riik aga on väike ja vaene. Sellepärast ainult kaitsevæe ja selle majanduse hea korraldamine peab meid aitama üle saada kõigist raskustest. Samuti, nagu meie rahvas oma hariduse nõutamisel ja edasirühkimisel on harjunud kaemat aega ikka üle saama, raskele majanduslikule seisukorrale vaatamata ning otse selle kiuste.

Kuidas on korraldatud meie kaitsevæe majandus?

Võtame kõigepealt varustuse muretsemise. Selleks on ette nähtud mitmeid viise. Nimelt:

1) Muretsemine vähempakkumise teel. See viis seisab selles, et kaitsevæele muretseda kavatsatud kindla arvu teatud varustuse peale kuulutatakse välja võistluspakkumine ja sellest osavõtjad, soovides igaüks tellimist oma kätte saada, üksteise võidu pakuvad ennast hankijaks, igaüks võimalikult odavamalt. Pakkumise kindlustuseks võetakse igalt pakkujalt kautsjon (harilikult 10% pakutava tellimise koguhinnast). Kui tellimine ära antud, siis need, kelle pakkumine polnud vastuvõetav, saavad oma kautsjoni jälle tagasi. Kui keegi aga esitas vastuvõetava hinna ja pärastpoole loobub tellimislepingu sõlmimisest, siis temale kautsjoni tagasi ei makseta. Sõlmitud lepingu korraliku täitmise tagamiseks samuti võetakse hankijalt kindlustus (tagatis).

2) Otsekohene ost ja tellimine seisab selles, et ostetakse või tellitakse varustust lepingu järele turuhindadega, või pakutud ja väljakaubeldud soodsamate hindadega ilma enne vähempakkumist korraldamata. Seda muretsemise viisi kasutatakse neil juhtudel, kus muretse-

mine vähempakkumise teel ei annaks soodsaid tagajärgi, nagu: vähemate ostude juures, masinate ja muude erilist väljatöötamist vajavate asjade muretsemise juures, kus firmade harulduse, vähesuse, kuulsuse tõttu puudub võistlus jne.

3) Ostmist enne kindlaksmääratud hindadega käsitatakse näit. kaitsevägele vilja ostmisel, samuti kaitseväge hobuste ostmisel.

4) Palju varustuse asju varustusvalitsus valmistab oma töökodades, nagu öeldakse, majanduslikul teel (riided, rakmed, relvade osad ja nende parandamine jne.).

Sõja ajal nende varustuse muretsemisviisidele liiks tulevad veel 5) rekvisitsioonid, s.o. riigikodanikkudele ja ettevõtetele sundusliku müügi-, töö- või varanduse kasutadaandmise kohustuste pealepanemine. Rekvisitsioonide eest tasutakse valitsuse poolt kindlaksmääratud hindade järele, kas otsekohe rahas - või antakse rekviireeritavate väärtuste eest kviitung, mille järele raha pärast maksetakse.

6) Sõja ajal teatud hulga varustust võib saada ka sõjasaagi näol - vaenlaselt.

7) Peale selle sõja ajal võib saada varustust lepingute järele - liidu ja sõbralikkudelt riikidelt.

Muretsetud varustust kaitseväge jaoks peetakse tagavaras. Selleks varustusvalitsusel on mitmesugused laod (toitus-, kraami-, relvade-, laskemoona-, tehnilise varustuse- jne.).

Et kaitsevägele muretsetav varustus oleks ühtlane ja kõigiti vastav kaitseväge nõuetele ja meie olukorrale ning ühtlasi parem, mida võimaldab muretseda turu- ja tööstuse seisukord - selleks on varustusvalitsuse poolt kõige kaitseväge varustuse peale välja töötatud ja kaitseministeeriumi poolt maksuma pandud varustuse kirjeldused, proovid ja tehnilised tingimused. Samuti on varus-

tuse vastuvõtmise ja hoidmise kohta maksma pandud, kõiksugu juhtnõõrid.

Kaitseväge üksikute varustusalaade korraldamine on ära jaotatud varustusvalitsuse üksikute osakondade vahel. Nii korraldab Intendantuuri osakond kaitseväge varustamist toiduga, hobusemoonaga, ihukättega, rakmetega ja muu kraami-varustusega ning vööri varustusega, s.o. veoabinõudega ja hobuste rakmetega. Raha-arve osakond korraldab kaitseväge rahalisi tasusid, krediitide valitsemist ja üldist arvepidamist. Ehitus-korteri osakond korraldab kaitseväge varustamist korteritega, küttega, valgustusega ja veega, samuti kaitseväge hoonete ja kindlustuste ehitamist ning remonti. Veterinäärosakond korraldab kaitseväge hobustega varustamist ja nende arstimist. Tehnika osakond - kaitseväge inseneri varustust samuti varustamist mehhaaniliste liikumisabinõudega (autod, mootorrattad) ja nende kütte ning määrdeõlide muretsemist. Koos õhukaitse juhatusesega Tehnika osakond korraldab ka kaitseväge lennukite ja nende osade muretsemist. Relvistusosakond korraldab kaitseväge varustamist relvadega, laskemoonaga ja gaasikaitse abinõudega. Arsenal teeb üksikuid relvade osi ja muid peenmehaanika töid, ning toimetab relvade parandamist. Kaitselaevastiku erivarustamise korraldamiseks on Merejõudude staabil oma eriosakond Merejõudude baasi nime all. Merejõudude baasil on ka omad laod ja töökojad. Kaitseväge varustamine sünnib sellekohaste seadluste järele. Osalt on need veneaegsed, mis avaldatud S.S.K.-s (Sõjaväge seadluste kogus), kuid suuremalt osalt on meie kaitseväes varustamise alal maksvad juba meie omad seadlused. Kaitseväge varustamise seadlustes määratakse ära peajasjalikult väeosade varustamise kord ja alused, samuti normid varustuse tarvitamiseks. Normide (määrade) abil reguleeritakse kaitseväge varustuse kokkuhoidlikku ja ühtlast tarvitamist. Kõik kaitseväge varustus ei ole mitte normeeritud. Muist varustust antakse kaitsevägele tegeliku tarviduse ja võimaluse järele (näit.: voorivarustus, relvad jne.).

Kaitseväe varustamise paremaks korraldamiseks ja suurema initsiatiivi ehk algatusvõime andmiseks kohal, varustuse tegelikul tarvitamisel ja osalisel muretsemisel - on kaitseväes loodud iseseisvad majapidamise üksused - üksikute väeosade ja asutiste näol. Iseseisva majapidamisega (üksikus) väeosas või asutises on oma majandusline personaal, majanduslised ametisikud (majandusülem, asjaajaja jne.), selle väeosa või asutise majapidamise korraldamiseks.

Rahu ajal kaitseväe varustamise ja väeosade iseseisva majapidamise peamised sihid, mida taotletakse, on: kokkuhoidlikkus (säästtulikus), hea korraldamine ja kõikide varustamist ja majandust juhtivate ning ka riviülemate suure hoole ja iseseisva algatusvõime, initsiatiivi väljaarendamine ja ergutamine kaitseväe varustamise alal.

Üksikus (iseseisva majapidamisega) väeosas neid sihte aitavad saavutada majandusliste ametisikute suurem iseseisvus nende teotsemisel väeosa varustamise alal - maksvate normide piires - ja eriti veel isearaline korraldus, mis väljendab ennast väeosa säästsummade instituudis. Väeosal on nimelt seaduse järele õigus antud hea ja püüdliku majapidamise ja kaitseväe varustuse normide kokkuhoidliku ja osava tarvitamise abil teha kokkuhoidu - säästu, mida siis võidakse ära kasutada väeosa heaolu tõstmiseks ja paremaks korraldamiseks.

Sõja ajal kaitseväe varustamise kokkuhoidlikkus tahtmata jääb tahaplaanile. Siis on kõige suurema tähtsusega ja väga raskeks ülesandeks juba varustamise tarvete õigeajaline rahuldaminegi üldse (ükskõik mis hinna eest) ja sõdivate jõudude lahinguvõime tõstmine kõige võimaliku abil.

Kaitseväe majanduses tähtsa koha omavad: a) selge ja ülevaatlik arvepidamine ja b) täpne aruandmine.

Kaitseväe varandus ja varustus on laialine ja usaldatud väga paljudesse kätte. Arvepidamine peab selge pildi andma tema alaloleku kohtade (arveloleku), seisukorra ja arvude kohta. Kaitseväe arvepidamine sünnib vastava vormi ja juhtnõõride järele peetavates arveraamatutes dokumentide, s.o. asja tõestavate kirjalikkude teadustuste, nagu kviitung, saatekiri, jagamise nimestik, ülemuse korraldus (order), akt jne. põhjal.

Kaitseväe varustust antakse tarvete rahuldamiseks kindlateks otstarveteks ja teatud isikutele nii, nagu see on ette nähtud. Sellepärast peab ka antama täpsad aruanded selle üle, kas varustus need ülesanded on täitnud ja määratud otstarbeks õigeteks normides ära tarvitatud; teiste sõnadega: tarvitatud varustus peab aruandega kustutatama. See on sama kui eraelus saadud väärtused peab kinni maksma. Aruandmiseks kaitseväel on ette nähtud kindlad tähtajad, vormid ja juhtnõõrid.

Kaitseväe aruanded lähevad riigikontrolli kaitseväeosakonda läbivaatamiseks ja kinnitamiseks (järelkontroll).

Mis puutub kontrollisse üldse, siis riigikontroll nii järel- kui ka eel- ja faktilise kontrolli alal kaitseväes üldiselt teotseb ühel alusel teiste ministeeriumite asutistega.

Kokkuvõttes võime öelda, et kaitseväe majanduse korraldamine, tuginedes vastavatele seadustele, seadlustele, määrustele ja juhtnõõridele ning riigi eelarvele, on kindlustatud vastava organisatsiooni ja aparadi (ametisikute) kaudu, kellele teotsemiseks on ette nähtud igale oma ülesanded, kohused ja õigused. Majandusaparadi korraliku tegevuse järelvalvet teostavad vastavad ülemad instrueerimise (juhtnõõride andmise), jooksva asjaajamise juhtimise ja inspekteerimise (s.c. kohal järelvaatamise) korras.

le. Puu haruneb üksikuteks oksadeks, mis kannavad varustusvalitsuse osakondade nimetusi ja harunevad omakorda iga osakonna korraldada olevate üksikute varustusealade (või artiklite) kohaselt. Oksad lõpevad (viljana, lehtedena) üksikute varustuseladude, -artiklite jne. nimetustega, mis väeosa keskvalitsusest oma varustamiseks kasutab.

Sarnane puu võiks asuda ühe aiaga piiratud asula värava kõrval. Aiaväraval oleks nimetus: "Üksik väeosa" ja aias väeosast kujutatud: kasarm, tall, staap, köök, laod, töökojad, sõdurite pood, hobune, vanker, jne.. Esiplaanil peaks olema ajateenija, üleajateenija ja ohvitser. Aia teise värava kaudu oleks väeosal ühendus "linna ja maaga", kust võiks näha olla, näit. heinakoorm, lihakarn, kauplus jne.. Vastavate joonte, kujutuste ja nimetustega võiks väga piltlikult ülevaate anda kaitseväge majanduse korraldamisest, väeosa seisukohalt vaadatudena).

IV t u n d.

S i s u: Kaitseväge toitlustamisest rahu ajal (üldiselt).

Kaitseväge toiduks tarvitataavad ained on normeetitud, see tähendab: vastava seadlusega on kindlaks määratud üksikute toiduainete ja nende aseainete hulk, mida allohvitser ja sõdur päevase toiduga tingimata peab kätte saama.

Meie kaitseväe rahuaegse toitlustamise põhijooned ja kord on kindlaks määratud "Seadluses kaitseväe toitlustamise kohta rahu ajal" (R.T.Nr.61 - 1923.a.). Selle seadluse juures on ka Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud kaitseväelaste toidunormide tabel (Tabel Nr.1).

Allohvitseri ja sõduri päevase toidunormi hulka kuuluvad (seadl. § 2) järgmised 13 põhiainet (või nagu seadluses nimetatakse - algainet): leib, tangud, loomaliha, soolakala, sool, nisujahu, kartulid, pipar, loorberilehed, sibulad, või, kohvi ja suhkur.

Rahuaegsed toidunormid on kolme liiki: 1) harilik, 2) suurendatud ja 3) vähendatud. Hariliku normi saab suurem osa kaitsevälasi; suurendatud norm antakse sõjakooli kasvandikkudele (kadettidele ja aspirantidele) ja vähendatud norm distsiplinaarkompanii türmirühma vangidele (kui nad tööl ei käi).

Kaitseväe harilik päevane toidunorm on järgmine:

1. Leiba	800	grammi
2. Tangu	120	"
3. Loomaliha	250	"
4. Soolakala	50	"
5. Soola	35	"
6. Nisujahu	35	"
7. Kartulaid	800	"
8. Pipart	0,7	"
9. Loorberilehti	0,1	"
10. Sibulaid	8	"
11. Võid	40	"
12. Kohvi	15	"
13. Suhkurt	25	"

Nende põhiainetete asemel võib tarvitada ka aseaineid. Nii võib leiba asendada kuivikutega, andes iga 100 grammi leiva asemel 70 grammi kuivikuid, või kartulitega - iga 100 grammi asemel - 400 grammi. Tangu

asemel võib anda jagu (nisu, rukki, odra, kaera), herneid, ube, makarone riisi, manna. Ka võib tangu asendada kartulitega, andes iga 100 grammi tangude asemele 600 grammi kartulaid.

Loomaliha ja soolakala asemel võib anda sea-, vasika- ja lambaliha, suitsuräimi, juustu, kuivatatud tindikala. Siis veel (iga 100 grammi asemel andes 75 grammi) konserveeritud või suitsetatud liha, seapekki, liha- ja verivorsti. Veel võib 100 grammi loomaliha või soolakala asendada 0,5 liitri täispiimaga või 2 kanamunaga.

Kartulite peamisteks aseaineteks on (iga 100 grammi kartuli asemele 75 gr.) kapsad, porgandid, kaalikad, peedid, nairid.

Või asemal võib vastavas kaalus tarvitada sulatatud rasva, pekki, taimerasva. Tegelikult kaitseväs või asemel peaaegu ainult aseaineid tarvitataksegi.

Kohvi asemale antakse sagedasti ka teed, kaalult viis korda vähem.

Kõik kaitseväs toitmiseks tarvitatavad ained peavad olema täitsa head ja täiesti vastama sõjanõukogu poolt kinnitatud kõlbulikkuse tingimustele, mis avaldatud kaitseministri käsukirja Nr.457 - 1925.a. lisas.

(Tutvunemine nende tingimustega).

Rahu ajal osa toiduaineid (leib, tangud, soolakala, sool, nisujahu, pipar ja loorberilehed, kohvi, suhkur jne.) antakse väeosadele intendantuuri ladudest (toituslaod), kuna teine osa muretsetakse väeosa poolt (loomaliha, kartulid, rasv jne.).

Allohvitseride ja sõdurite väeosas rahu ajal sünnib kindlaksmääratud toiduraha normide piirides, millest toitluslaost naturaas väljaantud toiduainete hind maha arvatakse.

Toiduraha normid määratakse kindlaks 2 korda aastas: suvise ja talvise poolaasta peale. Suvise poolaasta algus loetakse 1.aprillist ja talvise oma - 1.oktoobrist (R.T.Nr.95 - 1926.a.).

Igas maakonnas ja linnas on oma eriline toiduraha norm. Käesoleval ajal pöevane toiduraha norm kõigub 49-50 sendi piirides.

Eraldi kindlaksmääratava rahanormiga väeosad peavad muretsema ja välja andma allohvitseridele ja sõduritele 4 400 grammi seepi iga kuu. Toidu- ja seebiraha normid avaldatakse iga poolaasta alul kaitseministri käsukirjas.

Kui väeosa oskab kaitsevaelasi toita odavamalt toiduraha normist, siis ülejääk läheb väeosa toitlus-säästsummasse, kui aga toitmine läheb kallimaks, siis puudujääk tasutakse neist samust toitlus-säästsummadest (Seadl. § 10).

Kuid maksku toiduained ükskõik millist hinda, iga allohvitser ja sõdur peab ikka temale tabelis ettenähtud normide järele toidu täielikult kätte saama (Seadl. § 11).

Senini väeosad on suutnud siiski maksvate toiduraha normide juures veel säästsummasidki (ja mitte väikseid) koguda, mis siis kulutatakse sööginõude muretsemiseks, köökide ehitamiseks, sõdurite toidu parandamiseks ja nende hariduse tõstmiseks jne.

(Näitliku õppeabinõuna tuleks tarvitada selleks eriti valmistatud toidunormide tabelit ja põhiaainete ja aseainete vaherkorda näitavaid diagramme).

V t u n d.

S i s u: Toitlustamisest väeosas sisemäärustiku järele.

K a v a.

1. Väeosa toitlustamine - Sisemäär. §§ 670-673.
2. Toiduainete hoidmine ja väljaandmine allüksustele
Sisemäär. §§ 673-677. § 673 puhul nimetada, et juht-
nöörid toiduainete hoidmise kohta toitlus- ja väeosa-
ladudes on avaldatud Sv.varustusvalitsuse ülema käsu-
kirjaga Nr.6 - 1926.a. lisas.
3. Ajateenijate toitmine Sisemäär. §§ 677-680.
4. Üleajateenijate toitmine " § 680.
5. Ohvitseride toitmine " §§ 681-684.
6. Toiduvalmistamine " §§ 684-689.
7. Toiduproovimine " § 689.
8. Rühmajagaja " § 690.
(Selgitada ühenduses § 678).
9. Söögiajad Sisemäär. §§ 594-599.
10. Ametisikud toitlusalal ja nende kohused.
 - a) Toitlustaja Sisemäär. §§ 435-439.
 - b) Veltveebel " §§ 401-403.
 - d) Kokk " 447-450.
 - e) Köögikorrapidaja " §§ 539-548 ja 558.
11. Ruumid toitlusalal:
 - a) Toiduait Sisemäär. §§ 644-648.
 - b) Köök " §§ 629-630
 - d) Söögituba " § 628.

Käesoleva tunni lõpul, kui aega jätkub, on kasulik anda lühikene ülevaade meie toitlustamise areemisest väeosades, alates 1924.a. lõpust (Toitlustamiskomitee komisjoni poolt tehtud algatus, film "Uus toitlustamine kaitseväes". Erialgne eeskuju Kv.üh.õppeasutiste töökompanii köögis. Söögitubade ja köökide siseseadmine. Veevärk. Köögi masinad - kartulikooremise, lihahakkimise jne.. Kaheroalised lõunad. Kokkuvõtte: hea korraldamise viili).

VI t u n d.

Konspekt.

S i s u: Arvepidamine ja aruandmine kompaniis toitlusosalal. Arvepidamise ja aruandmise vormid. Arvepidamise dokumendid.

Kompaniis antakse toitu natuuras kõigile alalolevatele ajateenijatele ja üleajateenijatele, kes ei ole arvatud toidurahale. Toidurahale arvatud aja- ja üleajateenijad kompaniist toitu ei saa.

Sagedasti köök, kus toitu valmistatakse, on määratud rohkema kui ühe kompanii jaoks. Siis toidustab üks kompanii, kes selleks on määratud, ka teisi (või teist). Seda kompaniid nimetatakse siis toitlustajaks kompaniiks.

Selleks et teada kui palju tuleb valmistada toitu, peab teada olema toiduloolijate arv. Toiduloolijate arv järgmiseks päevaks määratakse kindlaks iga kompanii päevase aruande põhjal.

Et teada oleks kui palju toiduvalmistamiseks (igaks korraks ja kogu päeva peale) kulub toiduaineid, seatakse kokku toiduainete päevaleht. Sisemäärustiku § 402 põhjal on toiduainete päevalehe kokkuseadmine veltveebli (ainult toitlustaja kompanii oma) ülesandeks.

Vaatame kuidas seda tehakse:

Selleks on meile vaja kõigepealt toiduainete päevalehe planki (Sisem.vorm Nr.14)(joonistatud klassi tahvlile) ja väeosa nädala toidutabelit (tunniandjal olgu see käepärast). Ka peame teadma nagu öeldud, toiduloolijate arvu. (Praktiliselt täidetakse ühes koos üks toiduainete päevaleht, ühtlasi näidatakse, kuidas sellejuures on võimalik kasutada Sv.varustusvalitsuse ülema käsu Nr.12 lisas avaldatud tabelit toiduainete ja hobusemoona kaalu väljaarvamise hõlbustamiseks. Anda nõu iga veltveebliil pidada sarnane tabel, valmistatult kõval kartongil).

Toiduaineid (toitlustajale) kompaniile antakse välja kompanii nõudmise järele. (Tutvustamine vormiga ja selle täitmise juhtnõõridega - vorm Nr.18 Sv. varustuse ülema käsk Nr.7 - 1920.a.).

Kompanii (toitlustaja) arvepidamiseks ja aruandmiseks tarvitatakse Sisemäärustiku lisas Nr.18 ettenähtud vormi (vorm Nr.15). (Tutvustamine selle vormiga ja tema täimisega. Ühtlasi märkida, et komp. toiduaruande juures sissetuleku tõendavateks dokumentideks on nõudmise täitelehed ja väljamineku dokumentideks - toiduainete päevalehed. Edasi: tut-

vunemine komp. seebivarustusel olevate päevalêhe vormiga - vorm Nr.21 Sv.varustuse ülema käsk Nr.7 - 1920.a.).

Neis kompaniides, kus erilist toiduainete ladu ei ole, osutub väga kohaseks, heaks ja ainukeseks tarvilikuks arvepidamise ja aruandmise vormiks toidlustaja üksuse jaoks - Üksiku väeosa majapidamise seadluse eelnõus (R.T. 70 - 1927) ettenähtud vorm Nr.24 - toiduainete päevalêht. Selle hea külg: võimaldab näidata alati tegelikku toiduainete kulu ja tegelikult toidulolijaid igaks söömaajaks.

(Tutvunemine selle vormiga ja tema võrdlemine Sisemäärustikus toodud vastavate vormidega, mida eelpool tutvustati).

VII t u n d.

S i s u: Mis allohvitser peab teadma toitmisest sõja ajal.

Toitlustamisel kaitseväes on väga suur tähtsus eriti sõja ajal.

Üks ameerika väejuht (kui ma ei eksin, vist kindral Grant) iseloomustas seda tähtsust järgmise lausega: "Sõjavägi sõdib kõhuga". Ja ei saa salata: selles lauses peitub suur elutarkus, sest korralikust toitmisest oleneb kõige suuremal määral sõduri tervis,

tema füüsiline ja ka morralne jõud ja vastupidavus, ilma milleta sõdur ei ole sõjategevuseks üldse kõlblik.

Sõja ajal suurema osa toiduaineid väeosadele peab muretsema intendantuur ja ainete pealt, mis kohal ostetakse või rekvireeritakse, väeosa ei saa mingit säästu. Üldise reeglina sõja ajal kõigepealt kasutatakse ära kohapealsed, s.o. lahinguvälja lähema ümbruse toiduained, neid elanikkudelt ostes või rekvireerides. Toiduainete järelvedu sellegipärast osutub sõja ajal väga tarvilikuks ja raskeks ülesandeks, sest kohapealsete tagavaradega pole võimalik kuigi kestvalt varustada ühtki väeosa kõigi tarvilikude toiduainetega.

Puudutuleva osa toiduaineid muretseb intendantuur seljatagusest ja toimetab oma eesrinna ladude kaudu väerinnale ligemale, kust need vooride abil väeosadesse veetakse.

Et väeosa ei jääks ajutise juureveo hiljaksjäämise või katkemise puhul hädasse, selleks väeosas peetakse n.n. sõja-toidutagavarasid.

Millised need on, seda näeme R.T. Nr.86 - 1923.a., kus on ilmunud sellekohane seadus, mis need tagavarad kindlaks määrab. Nimetatud seadluse § 8 on näha, et sõjaaegsed tagavarad on kahte liiki: 1) kantavad, mis iga sõdur enesega kaasas kannab ja 2) vooris veetavad.

(Lähem tutvunemine nendega. Kasulik vastav tabel R.T. 86 - 1923).

Üheks põhjuseks miks sõja ajal toiduainete järelvedu on raske, tuleb lugeda toiduainete omadusi. Võtame näiteks leiva. See sisaldab eneses oma 45% vett, pudeneb, muljub ja murdub koledal kombel, pelgab vihma ja külma, valmistatud aga peab saama üsna rahulik-

kudes oludes. Kohalt leiba saada suurel määral pole võimalik. Lihaga ei ole lugu põrmugi parem.

Ühelt poolt liha, välja arvatud sea oma, kohe pärast tapmist ei kõlba tarvitada. Ta peab enne ära jahtuma, milleks vaja 4-10 tundi. Peale selle liha peab "valvima", s.o. peab seisma senini kui lihas tekkiva piimahappe mõjul liha musklikoes tagasi tõmbub n.n. koolja kangestus.

Noore ja hästitoidetud looma liha valmib enne, kuna vanade ja kõhnade loomade liha on sitke ja vajab valmimiseks kauemat aega. Lambaliha valmib enne kui loomaliha. Loomaliha harilikult u. 24 tunni pärast alles on täitsa kõlbulik keetmiseks ja 48 tunni pärast praadimiseks. Vastasel korral liha on kõva ja puine.

Suureks abiks siin on lihamasinad. Lihamasinast läbiaetud liha võib kohe pärast tapmist tarvitada, ilma et selle sitkus ja puisus pahandavalt isu se-gaks.

Kuidas aga on võimalik sõja oludes värsket liha nii kaua hoida, et see korralikult valmiks? Sellele tuleb öelda, et ei olegi peaaegu võimalik, sest see läheb enne käest raisku ja hakkab hallitama ja mädanema. Et seda mitte ei juhtuks on tarvis liha hoida jahedalt ja kuiva õhuga ümbritsetult. Kus sa seda sõja oludes palju saad teha.

Seal on harilikuks asjaks kuumus, vihasajud, ruumipuudus moonavankris. Siis veel kärbsed ja par-mud, kelle munadest juba 24 tunni jooksul valged tõugud ilmuvad.

Sellepärast sõja ajal peetakse parem suuremad tapakarjad ja liha süüakse olude sunnil parem liig värskelt.

Ka tapakarjadega ollakse suures hädas, sest loomad kõnnivad visalt. Enne tapmist peab tapaloomi 4-5 tundi puhata laskma, vastasel korral nende liha läheb kõige lühema aja jooksul raisku, isegi sisse-soolatult.

On ju ka mitmed viisid olemas kuidas liha alal hoida, nagu: soolaga üleriputamine, äädikase nartsu sees hoidmine, hoidmine keeva soolvee sees u. 10 minutit ja lõpuks soolamine, kuid kõigil neil viisidel on ka oma puudused.

Kolmas tähtis toiduaine meie oludes - kartul, on veel raskemate omadustega. Kõige hullem: ta on raske (sest sisaldab vett kuni 4/5) ja sellepärast ei jõuta teda kunagi tarvilisel määral järele vedada. Siis veel: ta kardab külma ja talvel ei saagi teda pikemat maad vedada. Vabadussõja ajal meie sõdurite supid olid sagedasti väga vedelad, mitte kartulite puuduse, vaid nende järeleveo raskuste tõttu. Samad omadused on ka juurviljadel.

Ka piima ei ole võimalik sõja ajal järele vedada.

Ometi kauemat aega ilma nende aineteta toit ei ole tervislik.

Siis mitmesugused rasvaained: või rasv, pekk. Need jälle on sarnased ained, mis sõja ajal kõigepealt kipuvad napiks jääma. On väga tarvilikud ained.

Võttes kõike seda arvesse, ei ole ime kui sõja ajal sõdurile nälja kannatamine hoopis võõraks ei jää.

Palju aitavad sõjaväe paremaks toitmiseks sõja ajal kaasa igasorti konservid. Neid on puütud leida

igaliiki toiduainete jaoks, kuid peab ütlema, nende valmistamisviisid on väga puudulikud, nagu on puudulik kõik inimese kätetöö, võrreldes loodusega.

Igatahes ainult konservidega sõjaväge pikemat aega toita ei või, sest inimesed jäävad haigeks, n.n. komplektiinide (vitamiinide) ja mineraalainete (eriti nende sulavama osa, aluste) puudusest.

Meie tähtsamad konservid on: 1) leivakonservid ehk biskviidid. Need on pakitud tihedasse paberisse d 400 grammi pakk ja 2) loomaliha konservid ümarikudes plekktoosides d 340 grammi toos. Kui konservid sõdurile kätte antakse (näit. manöövritel), siis iga mees saab päevase lihanormi asemel ühe toosi konserve päevas.

Kuid vaatamata ka konservidele, toidustamine sõja ajal jääb ikkagi väga raskeks ülesandeks. Iga korraliku väejuhi hool ja mure ning nõudmine aga on: sõdurite toit olgu korralik. Sest korralikust toitmisest, nagu öeldud, ripub ära sõduri meeoleolu, tema jõud ja vastupidavus.

Sellepärast tuleb sõja ajal erilist hoolt kanda ja kõigiti ära kasutada kohapealsed toiduained, eriti piim, või, kartulid, kapsad ja juurviljad (porgandid, kaalikad, peedid). Ka toidu valmistamisega ja eriti valmistoidu juureveoga on sõja ajal suuri raskuseid. Toitmine selle tõttu kannab väga mittereeglipärast iseloomu. Söömaajad sagedasti on juhuslikud.

Üldiselt võib öelda, et toitmine langeb peasjalikult hommikule ja õhtule. Hommikul süüakse kergemalt (supp jne.), kuna peasöömaaeg langeb õhtule (ja vahel olude sunnil, pealegi väga hilisele õhtule). Päeval sõdur aga peab leppima sellega, mis temal kaa-

sas on, s.o. peajasjalikult leib. Väga hea on kui suudetakse temale kaasa anda ka leivakõrvast.

Toiduvalmistamine sõja ajal sünnib ju "väliolukorras", või teiste sõnadega: sagedasti lahtisel, lagedal väljal, kus ei ole kollet, katust ega korstent.

Abinõud toiduvalmistamiseks sarnases olukorras on väga piiratud: väliköök, välikatlakene (mis igal sõduril olema peab).

Väliköök (kasulik on sellega tutvuneda natuuras) kujutab enesest ratastel olevat katelt, mille kaas on õhukindlalt suletav ja mis varustatud kütetekomplektidega ja ümbritsetud tulekägiga ning omab korstna. Selle tõttu keeta saab välikööliga ka kähgul. See tema hea külg.

Vene väliköögi katel on vaskne ja tinutatud ning sellepärast saab temaga valmistada ainult vedelaid roogasid (suppi).

Väliköögil on - eelik (jalaväe tüüpi), või kasti osa (ratsaväe tüüpi), kus hoitakse osa toiduaineid ja tarvilikud köögiriistad (nuga, kulp, kahvel, pang, kirves, saag jne.).

Välikatlatesel on sõjaretketel väga suur tähtsus. Selle abil iga sõdur võib ennast toiduvalmistamisel väga suuresti aidata. Välikatlatesega saab nii keeta kui ka küpsetada, isegi leiba teha (küpsetada) on välikatlatesega võimalik. Sellepärast peab igal sõduril olema välikatlake. Iga sõdur ühtlasi peab omama ka mõningad oskused selle käsitamiseks.

Meil välikatlatesed on vasest, kuid see ei ole tingimata tarvilik. Ta võib olla ka plekist, emaleeritud plekist, alumiiniumist jne.. Väga tähtis on

aga et ta oleks kaanega, sest kaas võimaldab puhtamalt keeta ja välikatlakest ka kúpsetamiseks tarvitada. Kaant on võimalik peale selle veel tarvitada ka panniks ja kastruliks jne.

Välikatlakese heaks küljeks on seega, nagu öeldud asjaolu, et tema igale sõdurile igas olukorras on kättesaadav ja käsitatav. Siiski toiduvalmistamisel välikatlakestes on ka hulk pahesid. Kõige esimene ja tähtsam nendest on see, et toiduvalmistamise juures kogu meeskond peab tegev olema ja seega osa puhkeäga kaotama, siis veel suur kütteinete kulu, tülikas ümberkäimine jne.

Välikatlakest on võimalik tarvitada ka mitte ainult väliolukorras, s.o. keetmiseks lageda taeva all, vaid teda võib väga edukalt tarvitada ahjudes kúpsetamisel (pannade ja pottide asemel). Sarnane viis on eriti otstarbekohane ja tuleb sagedasi ette talvel. Ahjus kúpsetamisel ei vajata kogu meeskonna juuresolekut, kuna valmiskõetud ahju on võimalik toitu välikatlakesesse kaane alla hauduma panna vähese vee või rasvaga (kapsad, liha, kartulid jne.). Järevalvet võivad teostada kokad, või selleks eriti määratud mõned sõdurid. Niisugune toiduvalmistamine meie oludes vääraks suurt tähelepanu.

Mis puutub keetmisesse lahtise taeva all, siis on ka selleks oma reeglid olemas, mis seda toimingu hõlbustavad. Konservide soojendamist ja kohvi ning teevee keetmist võib toimetada lahtisel tulel, hoides välikatlakest selle sangast läbipandud puu abil tulel.

Puud, millel välikatlakesed sangapidi ripuvad, võib otsepidi asetada harkidele. Hõlpsam on, ja enamini läheb keema, kui keeta välikatlakesed paigutatud grupiviisi. Sel juhul üksikud välikatlakesed

asetatakse hobuseraua kujuliselt nende kumerad küljed väljapoole ja kitsamad küljed - külg külje vastu. Hobuseraua lahtine osa peab tuule poole pööratud olema. Hobuserua otsade laius, kui puud kuivad on, ei pruugi ühe välikatlakese laiusest suurem olla.

Tuule puudusel on kasulik (näit. välilabidaga) hobuseraua lahtiselt poolelt tuult lehvitada.

Pikemat keetmist vajavate toitude valmistamiseks sarnane viis on vähe kõlbulik, sest ta on väsitav ja aeganõudev. Sellepärast seal, kus olukord ja aeg lubab, tuleb keedukraave eelistada. Keedukraave valmistatakse igale jaole üks. Nende laius on umbes 25-30 sm (2 labidatäit), sügavus - 20 sm (1 labidatera pikkus), pikkus - 75 sm (5 labidatera laiust).

Väljavõetud muld pannakse ühtlaselt kraavi mõlemale poole kaldale. Välikatlakesed riputatakse kahe viisi üksteise kõrvale tulele nii, et neid iga ühte üksikult võimalik on ära võtta. Parema tõmbuse saavutamiseks tulevad kraavi otsad teha lamedad. Kui sarnaseid keedukraave kavatsetakse tarvitada kauemat aega, on otstarbekohane nende seinad kividega vooderdada, tehes ühte otsa küttekolde ja teise otsa korstnaja. Sellega saavutatakse lahedam kütmise võimalus ja parem õhutõmbus.

Keetmisel välikatlakesega tuleb selle kaas ikka peal hoida, et valmistatavat toitu nõe ja söetükkide eest kaitsta.

Kaaned ei pruugi sugugi olla kummuli katlakesel. Just sagedamini hoitakse kaaned veega täidetult ja põhjaga katlal.

Sel viisil saadakse ühtlasi ka kuuma vett, mida on võimalik tarvitada toidule valamiseks, tarviduse korral, või katlakese pesemiseks peale sööki.

Ka lahtise taeva all on võimalik välikatlakeses toitu küpsetada (hautada). Sõjakirjeldustest loeme, et välikatlakeses on kõpsetatud (kaane all) kooke ja isegi leiba. Selleks leivatainas pannakse välikatlakesesse, surutakse katlale kaas peale ja kaevatakse siis katlakene kuuma tuha sisse.

VIII t u n d.

Konspekt.

S i s u: Kraamiga varustamisest.

Kraamivarustuse alla kuuluvad riided, jalatsid, pesu, rakmed, magadisriided, igasugused ihukatte ja pesu erivarustuse asjad (näit. postikasukas, koka-põll jne.), samuti kõigi nimetatud asjade valmistamiseks ja korrashoidmiseks tarvilikud materjalid, ained ja abinõud.

Selle varustuse saamise lähemad alused on ette nähtud Kaitseväge kraamiga varustamise seadluses.

Käesoleval ajal on sõjanõukogus läbivaatamisel uus kaitseväge kraamiga varustamise seadluse eelnõu, mida tahetakse maksma panna 1.aprillist 1930.a.

Selle seadluse eelnõu järele sünnib kaitsevää kraamiga varustamine järgmiselt:

1. Ajateenijate varustamine.

Riided, rakmed, jalatsid ja magadisriided ajateenijatele antakse väeosa poolt. Asjade nimetused ja arv, mis iga sõduri jaoks väeosas peab olema, on kindlaks määratud Kraamivarustuse tabelis Nr.1 (ajateenijate varustus). Riideid igale ajateenijale antakse välja vähemalt kaks komplekti. Esimene on uus või uuepärase komplekt linnaskäimise ehk pühapäeva riided, ja teine - pruugitud, igapäevased ehk õppuse riided. Ka jalatseid antakse ajateenijale kohe välja vähemalt 2 paari. Pruugitud riided antakse igale ajateenijale välja täiesti kordaseatult ja ärapuhastatult. Väeotsad peavad hoolt kandma, et aegamööda muretsetaks veel kolmas komplekt riideid tööks, õppusteks halva ilmaga jne.. Riiete selgapassimisel suuri ümbertegemisi harilikult ette ei võeta, vaid sobiva suurusega riided valitakse välja suuruse numbrite järele. Pesu antakse ajateenijatele välja üksikuté poolaasta määradena ja ajateenijate teenistusest vabanemisel kõik neile väljaantud pesu läheb nende isiklikuks omanduseks. Kõik muu kraamivarustus aga jääb väeossa ja teenistusest vabanenud ajateenijad lahkuvad oma erariietes ja jalatsites. Ajateenijate varustamiseks väeosad saavad pesu varustusvalitsuselt natuuras. Muu kraamivarustusega (riided, jalatsid, rakmed, magadisriided) varustamist väeosad korraldavad selleks iga ajateenija jaoks määratud rahanormide piirides (keskmiselt u.27 senti päevas). Suurema jao neid asju väeosad saavad varustusvalitsuselt ka natuuras. Väeosadele on jäetud täieline vabadus ükskõik missuguseid asju ja missugusel arvul oma tarviduse piirides võtta varustusvalitsuselt. Nemad peavad aga hoolt kandma, et kõik ettenähtud asjad heas korras oleks ajateenijate jaoks ettenähtud määradel väeosas alati olemas ja et varustusvalitsuselt nõutud asjade koguhind ei ületaks ajateenijate varustamisele ettenähtud rahanorme. Kui väeosad ühel aastal kraamivarustust ajateenijate jaoks võtavad vähem, kui

vastavad rahanormid lubavad, siis see raha jääb väeosale üle järgmiseks aastaks. Seda raha väeosad võivad igal ajal kulutada oma ajateenijate kraamivarustuse paremale järjele tõstmiseks.

Väeosa hooleks on, et esimene komplekt (linnas-küümise ehk püüapäeva riided) oleks võimalikult uus ja korralik, ja et teine ja kolmas komplekt (õppuse ja tööriided) saaks viimase võimaluseni ära kantud, olles sealjuures alati korras, s.o. hoolikalt lapitud, puhastatud jne.. Kraamivarustuse kordaseadmiseks väeosas on oma rätsepa ja kingsepa töökoda, sagedasti ka pesukoda. Pesupesemise kohta v. Sisemäär. § 719.

2. Üleajateenijate ja ohvitseride jaoks antakse kraamivarustus välja ja see läheb nende isiklikuks omanduseks ja selle korrashoidmise eest peavad nemad ise hoolitsema. Igale varustusasjale on ette nähtud oma kandetähtaeg ja vastavat uut asja ei anta enne välja kui see tähtaeg on möödas. Suurema jao kraamivarustuse asjade muretsemise jaoks antakse üleajateenijatele ja ohvitseridele välja põhimaterjalid natuuras ja lisamaterjal ja valmistamise (õblemise) jaoks - raha. Üleajateenijate kraamivarustus on ette nähtud kraamivarustuse tabelis Nr.6.

Käesoleval ajal on veel maksev vana Kaitseväe kraamiga varustamise seadlus ja kraamivarustuse tabelid. Nende järele on kaitseväe kraamiga varustamine korraldatud veidi teisiti (peasjalikult ainult ajateenijate varustamise suhtes).

Tutvunemine kaitseväe kraamivarustuse tabelitega (uue eelnõu järele):

- 1) Kraamivarustuse tabel Nr.1 - ajateenijate varustus;
- 2) Kraamivarustuse tabel Nr.4 - erivarustus;
- 3) Kraamivarustuse tabel Nr.5 - ajateenijate pesu;
- 4) Kraamivarustuse tabel Nr.6 - üleajateenijate varustus.

Tutvustamine kraamivarustamisega kompaniis. Sissepõimida Sisemäärustiku §§ 592, 390, 392, 399, 409, 411, 413, 411 p.b kolmas lõige p. e, p. h, 420 - esimene lõige, 421, 428-435 ja vormid Nr. Nr. 7 ja 13.

Sõja ajal kaitseväge kraamiga varustamine peab sündima natuuras Varustusvalitsuse poolt ja ilma normeermata, s.o. tegeliku tarviduse ja võimaluse järele.

Sõjaaegse kraamiga varustuse kindlustamiseks rahu ajal peetakse kraamivarustuse sõjatagavarasid, mida hoitakse paigutatult väeosade kaupa. Neid tagavarasid peab rahu ajal värskendama, s.o. kauem seisnud asjad peab võtma tarvitusele ja asendama uute "värskematega".

Peale selle mobilisatsiooni puhul, nagu see on ette nähtud Kaitseväge teenistuse seaduses, teenistusse kutsutavad peavad ilmuma oma riietes ja jalatsites, mis oleks niivõrt korralikud, et nad umbes 3 kuud vastu peavad. Kaasatoodud varustuse eest mobiliseeritud saavad tasu riigi poolt.

IX ja X t u n d.

Konspekt.

S i s u: Korterid, kütte ja valgustusega varustamine.

1. Sissejuhatuseks:

Korterid kaitsevägeosadele antakse kas kogukonna, või riigi kasarmutes, või eramajades. Kasarmute ehi-

tamist ja kapital- (põhjalikku, suurt) remonti teostab Varustusvalitsuse ehitus-korteri osakond. Vähemat (jooksvat) remonti riigi hoonetes teostavad väeosad ise selleks määratud summadega. Kogukonna kasarmutes ja eramajades remondi tegemine on majaanikku ülesandeks.

Lähemad alused väeosade varustamiseks kütte ja valgustusega on avaldatud sellekohases seadluses (R.T. Nr.24 - 1924.a.). Selles seadluses on ette nähtud kütmise aeg (1.okt.-1.maini) ning küttenormid kõigi köetavate ahjude peale ja söögikeedu puude normiga sõdurijaoks, samuti ruumide valgustamise normid. Küttenormid on ette nähtud puudena süldades ja tollides. Nende ümberarvestamiseks meetritesse on olemas tabel, mis avaldatud Kaitseministri käsukirjas Nr.1 - 1929.a..

Kui väeosa oma ruumide kütmist ja valgustamist toimetab odavamalt kui selleks määratud rahalised normid näitavad, siis raha ülejääk läheb väeosa üldsäästsummadesse ja seda võidakse ära tarvitada väeosa üldise olukorra parandamiseks. Sellepärast kütte ja valgustusega peab kokkuhoidlikult ümber käima.

Kasarmu sisseseade ja mööbel antakse tarviduse ja võimaluse järele väeosadele Ehitus-korteri osakonna poolt ja osalt muretsetakse ka omal jõul väeosade enesete poolt.

2. Ruumidega, nende sisseseadega, kütte ja valgustusega ümberkäimine kompaniis Sisemäärustiku §§ 400, 414, 421, 517 ja 556 valgusel ja paralleelselt tutvunedes Sisemäär. vorm Nr.Nr. 12 ja 27 ja §§ 613-662 ning järgmiste juhtnööridega:

- a) Põrandate õlitamise kohta - Var.val.ül.ksk. Nr.9 - 1928.a.
- b) Tulekaitse kohta - Var.val.ül.ksk.Nr.12 - 1926.a

3. Tutvunemine üleajateenijate korteritega varustamisega R.T. Nr.29 - 1929.a. avaldatud seadluse järele.

4. Sõja ajal kaitseväge korteritega varustamist tuleb suurel määral teostada Kogukondliste koormatuste seaduse (S.K.rm.IV) järele. Nimelt peavad selle seaduse järele kaitseväge korterit ja ka kütet ning valgustust, samuti magadisõlgi andma omavalitsused (valla, linna) elanikkude majades ja korterites. Pikema kui 3-päevalise peatuse puhul sarnastes korterites riik maksab omavalitsuste kaudu ka üüri.

XI t u n d.

Konspekt.

S i s u: Rahalisest varustusest.

I Rahalise varustuse moodustavad:

- 1) palk (ettenähtud palganormides Kamini ksk. Nr.109 - 1927.a. ja Nr.427 - 1928.a.); maksetakse kalendri kuude kaupa välja iga 20.kuupäeval;
- 2) lasteabirahad (R.T. Nr.53 - 1927.a.); maksetakse kalendri kuude kaupa välja iga 20.kuupäeval;

- 3) muud abirahad a) perekonnaliikme surma puhul $\frac{1}{2}$ -kuu palk; b) palgasaaja surma puhul - 1-kuu palk; d) abikaasa lapsesünnitamisel $\frac{1}{4}$ -kuu palk (R.T.Nr.26/27 - 1920); e) surma puhul maksetakse perekonnale 3 kuud rahalist tasu edasi (R.T. Nr.149 - 1924.a.);
- 4) Komandeerimise päevarahad ja ümberpaigutamise kulud (R.T.Nr.113 - 1921.a. ja R.T.Nr.54 - 1927.a.);
- 5) üleajateenijate tasud 3- ja 10-aastase vahetpidamata teenistuse eest (3- ja 6-kuu palk) - R.T. Nr.19 - 1928.a..

II Juurdluse või kohtu all olles valvealused kui nemad oma teenistuse kohuseid ei täida: a) ajateenijad palka ei saa, b) üleajateenijad saavad $\frac{1}{2}$ palka (S.S.K. XIX rm. §§ 209-214).

III Võlgade rahatrahvide kinnipidamise määrad üleajateenijate palgast on ette nähtud Sõmini ksk. Nr.103 - 1924.a. § 10. Ajateenija palgast rahatrahvi kinnipidamisi ei tehta.

IV Tutvunemine tasulehtede vormidega (Sõmini ksk.Nr.138 - 1929.a. - vormid Nr.Nr. 11 ja 13).

V Üleajateenijate pension ja ühekordne toetus.

- 1) Kui üleajateenija paratamatu haiguse või vigastuse tõttu teenistusest vabastatakse, siis saab tema, samuti kui üleajateenija sureb, siis tema perekond saab 3-kuu keskel kõik teenistustasud edasi (välja arvatud kraamivarustus) R.T. Nr.149 - 1924.a. ja R.T. Nr.19 - 1928.a.

- 2) Pensiõni maksetakse üleajateenijatele R.T. Nr.26/27 - 1920.a. ja R.T. Nr.98 - 1928.a. avaldatud seaduste põhjal.

Sõja ajal maksetakse veel kas suuremat palka või eraldi rahasid ("frondi päevaraha"), sest praktika on näidanud, et selle tõttu sõdurid saavad muuseumis paremini ära kasutada kohapealsed toidutagavarad (ostes enesele lisatoitu).

XII t u n d .

S i s u: Hobustega varustamisest ja hobusemoonast.

K a v a.

1. Hobustega kaitseväge varustab Var.val.veterinäärosakond. Kaitseväge hobustega varustamise seadluse põhjal.

- a) Hobuste liigitamine.
- b) Hobustega varustamine rahu ajal.
- d) Hobustega varustamine sõja ajal.
- e) Hobuste praakimine, ümberliigitamine ja müümine. Vigastus, haigus, surm (R.T. Nr.68 - 1929.a.)

Tutvunemine hobuse tunnistusega (passiga)(Sv.varust. ülema ksk. Nr.22 - 1920.a. - vorm Nr.54).

2. Hobustemoonaga varustamine sünnib Intendantuuri osakonna poolt samal alusel kui sõdurite toiduga varustaminegi.

3. Hobuste moonanormid ja hobuste toitmine (R.T. Nr. 41 - 1927.a., R.T. Nr. 61 - 1923.a., R.T. Nr. 95 - 1926.a.).

4. Sõja ajal hobusemoona tagavarad (R.T. Nr. 86 - 1923.a.).

XIII (ja tarbekorral XIV) t u n d.

S i s u: Tutvumine juhtnõuudega hobustega ümberkäimiseks ja allohvitseri kohustega hobuste alal.

I Sisemäärustiku lisa Nr. 2.

II Sisemäärustiku §§ 404, 416 ja 423 ning vormid Nr. Nr. 9, 10 ja 11.

XV. t u n d.

Konspekt.

S i s u: Relvadega ja laskemoonaga varustamine.

Väeosa relvastusvarustuse alla kuuluvad: revolvrid, täügid, mõõgad, vintpüssid, kerged ja rasked

kuulipildujad jne.. Peale selle nende tagavaraosad ja puhastamise ning tarbeasjad. Siis veel õpperiistad, nagu: sihtimisepukid, ortoskoobid jne.. Samuti puhastusmaterjal ja määrdeained.

Laskemoon, millega jalaväe väeosades tegemist, on peajasjalikult padrunid. On veel olemas väeosas valgustuse laskemoon (raketid) granaadid ja pommid. Relvastusvarustuse alla kuuluvad ka gaasimaskid.

Väeosi varustab relvade ja laskemoonaga Var.val. relvastusosakond. Sama osakond teostab ka relvade kapitalremondi.

Relvastusvarustuse kompaniidele tarvitamiseks väljaandmine sünnib kompaniide nõudmiste põhjal ja vastu võtab kompanii relvur (allohvitser). Relvade aida seisu kohta kompanii relvur peab aidaseisu tabelit (Sisemäär. vorm Nr.16).

Sõduritele väljaantud relvade numbrid kantakse rühma varustuse nimestikku (Sisemäär. vorm Nr.7). Kõigi komp. relvade kohta peetakse hoolekande ja ülevaate raamatut (selle vorm ja üldse arvepid. vormid relvastuse alal on käesoleval ajal Relvastusosakonnas ümbertöötamisel).

Sõduritele väljaantud relvad jäävad nende kätte terveks teenistusajaks. Nende eest sõdurid peavad täie andumuse ja tõsidusega hoolt kandma. Seda õpetama ja selle järele valvama on kohustatud kõik ülemad alates jao ülemast.

Sisemäärustiku §§ 407, 411, 421 pp. b ja g. Kompanii relvur Sisemäär. §§ 439-446.

Kõik ettetulevad rikked relvade juures peab varjamatult ja kohe teada antama, sest see võimaldab relva õigeaegset kordaseadmist ja hoiab ära suuremad rikked. Relvade vähem parandus tehakse väeosa relvadetöökojas,

kuna suurem parandus sünnib relvastusosakonna töökodades.

Laskemoon antakse normide järele, mis on ette nähtud laskeeskirjas (1.vihk 21.ptk.).

Laskemoona hoidmine Sisemäär. §§ 663-670.

Relvastusvarustuse tagavarad jagunevad 1) üld-sõjatagavaraks ja 2) väeosade sõjatagavaraks. Viimased peetakse väeosade juures.

Sõja ajal laskemoonaga varustamine sünnib laskemoona parkidest. Väeosal on kantav tagavara (sõduriga) ja voorisveetav tagavara.

XVI t u n d .

Konspekt.

S i s u: Voorivarustusest ja voori ülesannetest rahu ja sõja ajal.

Komp. voori koosseis ja jagunemine sõja ajal. Vooriosade asukohad ja tegevus puhkel, rännakul ja lahingus.

Voorivarustuse moodustavad hobuste rakmed a) ratsa, b) veo-, d) sõidu- ja veo- ning sõiduabinõud, peale selle eriotstarbega liikumisabinõud (väliköök, sanitaarkaarik jne.). Rügemen dil on ainult hobusevoor.

Võib olla aga ka auto (mehaaniline) voor ehk transport (sõja ajal diviisil).

Hobusevoori varustuse väeosad saavad intendantuu-
ri osakonnalt. Hobuserakmete kirjeldus on avaldatud
Sõmini ksk. Nr.490 - 1924.a..

Veoabinõudeks kaitseväes on peaaegjalikult ühehobu-
se maatüüpi vankrid ja reed (talvel). Sõiduvankrid ja
saanid on linnasõidu ja maasõidu tüüpi, s.o. linnasõidu
vankrid kummirehvidega ja kattega, saanid - raudjalaste-
ga; maasõidu vankrid - harilikud kirikuvankrid, saanid -
nagu maal harilikud.

Rahu ajal väeosad linnas veoks tarvitavad ka plat-
vormvankreid, mis vedude jaoks linnas on otstarbekohase-
mad.

Voorivarustuse hoidmise ja sellega ümberkäimise
kohta võib näpunäiteid leida "Kraami- ja voorivarustuse
hoidmise juhtnöördest" (Var.val.ül. ksk. Nr.5 - 1926.a.)

Sõja jaoks hoitakse osa voorivarustust (väliköögid,
sanitaarkaarikud, vankrid, ratsarakmed) sõja (mobilisat-
siooni) tagavaras väeosade juures. Suurem jagu rekviree-
ritakse mobilisatsiooni ajal.

Sõja ajal on vooril väga suur tähtsus, sest siis
väeosad liiguvad ja teotsevad mitmes kohas ja neil peab
tarvilik varustus olema alati kaasas, nemad peavad oma
tagavarasid (toit, laskemoon jne.) järjest uuendama
seljatagusest, haavatud ära saatma jne..

Et voor sõja ajal hästi teotseks, peab temal kõige-
pealt olema hea organisatsioon.

Väeosas voor jaguneb 1) väeosa ja 2) kompanii voo-
riks.

Kompanii vooris on ühehobuse vankrid (reed) ja see
voor omakorda jaguneb: 1) lahingvooriks ja 2) majandus-

vooriks. Kompanii lahingvooris on (lahingrühmade arvu kohaselt): 3 laskemoona vankert (talvel reed) ja 3 kuulipilduja vankert (rege). Kompanii majandusvooris on 3 majandusvankert (rege) ja 1 väliköök (talvel reel, ja rattad kaasas).

Kompanii lahingvoor rännakul liigub ikka otsekohe oma kompanii juures. Lahingus, selle järele, kuidas lahingvoor oma koormast vabaneb (esiti k.k. vankrid ja siis ka laskemoona vankrid), läheb see pataljoniülema käsutusse (määratakse korraldajaks üks noorem ohvitser) ja hakkab lahingut pidavate kompaniile laskemoona järele vedama, andes seda kuni komp. laskemoona punktideni, kuhu laskemoon maha pannakse ja sealt juba tuleb järele tassida jala. (Selle selgitamiseks tarvis skeemid).

Pealetungil pataljoniülema käsutuses olevast kompanii lahingvoorist üksikud laskemoona vankrid liiguvad lahingutpidavatele kompaniidele järele ja vabanevad oma koormast lähevad jälle tagasi (patalj.laskemoona punkti), selleks et saada rügemendi voorist järeletoodud laskemoonast uue koorma. (Skeemid tarvis).

Kompanii majandusvooris veetakse peaasjalikult toidu ja hobusemoona tagavarad ja kompanii hädatarvilik muu varustus; siis veel ohvitseride asjad. Kompanii majandusvoor sõja ajal päris kompanii juures saab olla ainult puhkuse ajal. Rännakul ja lahingu ajal tema peab viibima kompaniist märksa tagapool (taganemisel eespool) püssi ja kuulipilduja tulest eemal. Kompaniide majandusvoorid enamiste koondatakse pataljoni-de kaupa ja nende üldiseks korraldajaks määratakse mõni tubli allohvitser. Kompanii majandusvoor peamiseks ülesandeks on ühelt poolt sooja toidu järelevedu kompaniile (väliköök) ja teiselt poolt toiduainete (ja hobusemoona) järelevedu rügemendi voorist. (Selgitav skeem tarvilik).

Rügemendi vooris on ka omad vankrid laskemoona ja muu tarviliku lahingvarustuse jaoks (esimese järgu voor)

ja majanduslised vankrid (peasjalikult toidu ja hobu-
semoona jaoks - teisejärgu voor).

XVII ja XVIII t u n d .

S i s u: Praktiline tutvunemine kompanii kantselei ja
asjaajamisega.

Kantselei sissesead. Kirjutusmaterjalid. Kaustad
ja nende õmblemine. Raamatud: kirjakande, lauajuhend,
rahakanderaamat, kaebusteraamat jne..

Kirjavahetuse reeglid jne..

Kaitseväeteenistuse seadus.

Kõik Eesti vabariigi meeskodanikud on kohustatud osa võtma käesolevas seaduses ettenähtud alustel ja korras kaitseväeteenistusest ja seda kohustust isiklikult täitma.

Kaitseväeteenistuse üldkestvus on 38 aastat, 17. eluaastast kuni 55. eluaastani ja ta jaguneb teenistuseks:

- 1) Alalises kaitseväes, kelle moodustavad:
 - a) tegelikku kaitseväeteenistuse sundaega teenima astunud meeskodanikud;
 - b) vabatahtlikud;
 - d) üleajateenijad;
 - e) tegelikus kaitseväeteenistuses olevad ohvitserid.
- 2) Käsutusväes, kuhu kuuluvad kõik alalises kaitseväes sundaja ärateeninud meeskodanikud.
- 3) Reservväes, kelle moodustavad:
 - a) käsutusväes aja ärateeninud meeskodanikud;
 - b) kõik kaitseväeteenistuseks kõlbulikud 30-45 a. meeskodanikud, kes mõnesugustel põhjustel ei ole ärateeninud sundaega alalises kaitseväes;
 - d) kõik 17-30 a. meeskodanikud, kuni alalisse kaitseväge sundaega teenima astumiseni.
4. Maakaitseväes, kelle moodustavad:

a) reservväes aja ärateeninud meeskodanikud;

b) kõik kaitseväeteenistuseks kõlblikud 45-55 a. meeskodanikud, kes mõnesugustel põhjustel ei ole teeninud alalises kaitseväes, käsutus- ega reservväes;

d) kõik oma tervise tõttu maakaitsevärke määratud meeskodanikud.

Iga aasta kutsutakse alalisse kaitsevärke sundaega teenima kõik selle aasta 1. jaanuariks 20 a. saanud meeskodanikud.

Kaitsevärke ei arvata kohtu poolt sunnitööga (R.T. Nr.54 - 1928.a.) karistatud kodanikke; kaitseväeteenistuse asemele määratakse nad kaitseväre huvidekohastele töödele.

Kaitseväeteenistusest ja käesoleva seaduse nimetatud töödest vabastatakse ainult haiguse või kehaliste puuduste tõttu, teenistuseks või töödeks kõlbmatuks tunnistatud meeskodanikud.

Kõigis riigi omavalitsuste ja eraõppeasutistes õppivad kodanikud kuuluvad õppeasutises viibimise aja vältel kuni alalisse kaitsevärke sundaega teenima astumiseni sõjalisele kasvatusale ja õpetusele. Määrused sõjalise kasvatusale ja õpetuse andmise ja kontrollimise kohta töötab välja kaitseministeerium kokkuleppel haridus- ja sotsiaalministeeriumiga, ja kinnitab Vabariigi Valitsus.

18-30-aastaseid meeskodanikke võidakse vabastada eesti kodakondsusest enne käesolevas seaduses ettenähtud sündaja ärateenimist alalises kaitseväes ja käsutusväes ainult kaitseministri nõusolekul.

Riigi ja omavalitsuse asutistesse teenistusse ei või määrata neid täisealisi meeskodanikke, kes ei ole

täitnud sundusliku tegeliku kaitseväeteenistuse kohustusi või neist kohustustest seaduslikul alusel vabastamata.

Kaitseväeteenistuse kestvus ja käik.

Sundusliku tegeliku teenistusa ja kestvusalalises kaitseväes on (R.T. Nr. 11 -- 1928.a.):

1) Rahua ajal:

a) jala-, suurtüki- ja ratsaväes -- 122 kuud;

b) mereväes ja merekindlustes -- 183 kuud;

d) kõigis teistes väelikeides -- 183 kuud, kusjuures kaitseministril on õigus enne teenistusse kutsumist oma määrusega lühendada teenistusaega kuni 122 kuuni üksikutes nende väelike väeosades või allüksustes.

2) Sõja ajal -- kõigis väelikeides nii kaua kuni riigikaitse huvid seda nõuavad.

Kaitseministril on õigus Vabariigi Valitsuse nõusolekul, lennu- ja tehnilistes väeosades eriteadlaste kursustel õppivate kaitseväelaste sunduslikku tegelikku kaitseväeteenistuse aega pikendada kuni 183 kuuni.

Pärast teelmistes ridades tähendatud aja ärateenimist alalises kaitseväes arvatakse kaitseväelased käsutusväkke. Teenistuse kestvus alalises kaitseväes ja käsutusväes on kokku 55 aastat.

Käsutusväes aja ärateeninud kodanikud arvatakse reservväkke.

Reservvägi jaguneb kolme järku. Reservväkke II järku

kuuluvad kaitsevâes aja ärateeninud meeskodanikud, reservvâkke II järku kõik kõlbulikud 30-45-aastased meeskodanikud, kes mõnesugusel põhjusel ei ole sundaega ära teeninud alalises kaitsevâes, ja reservvâkke III järku kõik 17-30-aastased meeskodanikud kuni alalisse kaitsevâkke teenistusse astumiseni.

Teenistus reservvâes kestab:

- 1) I- ja II-järgu reservvâelastele - kuni selle aasta lõpuni, mille vältel nad saavad 45 aastaseks ja
- 2) III-järgu reservvâelastele - alates selle aasta alult, mille vältel nad saavad 18 aastaseks, kuni alalisse kaitsevâkke sundaega teenima astumiseni.

Pärast reservvâes aja ärateenimist arvatakse I- ja II-järgu reservvâelased maakaitsevâkke, kuna III-järgu reservvâelased võetakse alalisse kaitsevâkke sundaega teenima.

Maakaitsevâgi jaguneb: 3. järku. I järku arvatakse kõik reservvâe I järgus aja ärateeninud kodanikud. II järku arvatakse kõik reservvâe II järgus aja ärateeninud kodanikud ja ka kõik 45-55-aastased kaitsevâeteenistuseks kõlbulikud meeskodanikud. III järgu moodustavad kõik oma tervise tõttu sinna määratud kodanikud.

Maakaitsevâes kestab teenistus igas järgus kuni selle aasta lõpuni, mille jooksul maakaitsevâelane saab 55 aastat vanaks.

Eesti kodakondsusesse astunud välisriikide kodanikkudele arvestatakse teenistus mis nad välisriigi sõjavâes on teeninud. Kui isik ei ole teeninud välisriigi sõjavâes, või kui tegelik teenistus välisriigi sõjavâes kestis tähendatud ajast vähem, peab ta, kui

alla 30 aasta vana, teenima eesti alalises kaitseväes vastavalt kas terve aja, või selle osa, mis ta välisriigis tähendatud ajast vähem teeninud.

Neid võetakse alalisse kaitsevärke pärast eesti kodakondsusesse astumist ühes lähema kutse kodanikkude alalisse kaitsevärke sundaega teenima võtmisega.

Kui isik 30.aastane või vanem, siis määratakse ta kuni 45.aastani reservvärkke ja pärast seda maakaitsevärke.

Sundaega teenima kutsutud kodanikkude vastuvõtmine kaitseväeteenistuse komisjonides on kaks korda aastas: jaanuaris ja septembris:

- 1) jaanuaris võetakse vastu need, kes saanud vastuvõtmise eelaasta 1.juuliks 20.aastaseks ja
- 2) septembris need, kes saanud vastuvõtmise aasta 1.jaanuariks 20.aastaseks.

Kaitseväeteenistuse komisjonide poolt tegelikku teenistusse vastuvõetud kodanikud ilmuvad teenistusse kaitseväeteenistuse komisjonide korraldusel kaitseministri poolt määratud tähtaegadel.

Tegeliku kaitseväeteenistuse aja algus loetakse tegelikku kaitseväeteenistusse astumise päevast (R.T. Nr.1 - 1928.a.).

Vabariigi Valitsus võib kaitseministri ettepanekul:

- 1) vabastada kaitsevaelasi üksikute liikide või kategooriate kaupa teenistusest alalises kaitseväes ka enne sündaja ärasteenimist, kui riigikaitse seisukord seda võimaldab ja kaitsevaelaste väljaõpetamine selle all ei kannata ja

2) edasi lükata kuni kuue kuuni sündaja äratteeninud kaitseväelaste üksikute liikide või kategooriate teenistusest vabastamist, kui riigikaitse seisukord seda nõuab.

Kaitseminister võib puhkusele lubada kuni 3. kuuni alalises kaitseväes sündaga teenivaid kaitseväelasi üksikute väeliikide või kategooriate kaupa teenistustaja vältel.

Eelpool tähendatud puhkuseaja vältel ei saa kaitseväelased palka ega toitu.

Tegelikuks kaitseväeteenistuseks ei loeta aega, mille vältel kaitseväelased alalises kaitseväes olles:

1) kohtu või administratiiv korras vahi all olnud, välja arvatud kohtu poolt õigeks mõistetud, või need, kelle süüdistusaja vastav võim ära lõpetab;

2) redus olnud;

3) erakorralisel puhkusel olnud;

4) kokku üle kolme kuu haigemajades ja terviseparanduslikul puhkusel viibinud, välja arvatud need, kelle viibimine ravitsemisel või terviseparanduslikul puhkusel on tingitud teenistuskohuste täitmisel saadud vigastustest või haigustest;

5) distsiplinaar karistusena üle kümne päeva kartserarestis viibinud.

Selle aja peavad alalises kaitseväes äraolnud kaitseväelased tagant järele teenima.

Kaitseminister võib oma äranägemise järele igal ajal tegelikku kaitseväeteenistusse kutsuda käsutsväes olevaid kodanikke, kas kõik või osade kaupa ja ühes nendega ka vastava arvu reservväe ohvitseri ja allohvitseri.

Kaitseministril on õigus Vabariigi Valitsuse nõusolekul õppuste otstarbeks tegelikku kaitseväeteenistusse kutsuda:

1) I- ja II-järgu reservkaitseväelasi:

a) allohvitseri ja kaitseväge eriteadlasi, kas kõik või osa kaupa - mitte rohkem kui kuus korda reservväes aja vältel, kokku mitte rohkem kui üheksaks kuuks;

b) kõiki teisi, kas kõik või osade kaupa - mitte rohkem kui neli korda, kokku mitte kauemaks kui kuueks kuuks kogu reservväes olemise vältel.

2) III-järgu reservväelasi, kas kõik või osade kaupa - mitte rohkem kui kaks korda, kokku mitte kauemaks kui kaheks kuuks kogu III-järgu reservväes olemise aja vältel.

3) I- ja II-järgu maakaitseväelasi, kas kõik või osade kaupa - mitte rohkem kui kuueks nädalaks kogu maakaitseväes olemise aja vältel.

Mobilisatsiooni korral kutsutakse reserv- ja maakaitseväelased tegelikku kaitseväeteenistusse tarviduse järele seaduses ettenähtud korras niikauaks kui riigikaitse huvid seda nõuavad.

Üleajateenijate teenistusseadlus.

//R.T. Nr.19 - 1928.a./

II Üldreeglid.

Üleajateenijateks loetakse rahu ajal allohvitserid ja sõdurid, kes on sundusliku tegeliku teenistus-

aja alalises kaitseväes ära teeninud ja selle teenistusaja lõpul või pärast seda alalisse kaitseväge oma soovil kaitseväeteenistuse jätkamiseks vastu võetud.

Üleajateenijaks võib olla ainult aus ja laitmatute elukommetega vabariigi kodanik, kes tunnustab põhiseadusega maksmapandud riigikorda.

Üleajateenija iseloomustavateks omadusteks peavad olema: isamaaarmastus, vaprus, kohusetruudus, ausus, kokkuvõidlikkus, kainus ja viisakus.

Üleajateenijate kohta on maksivad kõik kaitsevägedesse puutuvad seadused, seadlused, määrused ja teenistuseeskirjad.

II Teenistussevõtmine.

Teenistusse võtab ja teenistussevõtmise omas käsu kirjas avaldab väeosa (asutise) ülem.

Teenistusse võtmiseks peab olema diviisi või sellele vastava asutise ülema nõusolek.

Meditiin- ja veterinäralal velskerite ametikohtadele teenistussevõtmiseks peab olema vastava valitsuse nõusolek.

Tingimused, millele teenistussevõetav peab vastama oma sõjalise ja ametialalise ettevalmistamise poolest, määrab kindlaks kaitseminister.

Tervislikult teenistussevõetav peab olema:

1) rivi- ja riviülealane, kui ta võetakse teenistusse rivi- ametikohtadele;

2) rivi- või rivitu teenistusse kõlbulik, kui ta võetakse teenistusse administratiivametikohtale.

Vabadussõja invaliide võib administratiivametikohadele teenistusse võtta nende tervislikule seisukorrale vaatamata, kui tervislik seisukord vastaval ametikohtal ei takista teenistusekohuste täitmist.

Tervislik järeleivaatus teenistusse astuda soovijale toimetatakse väeosa (asutise) ülema korraldusel.

Teenistusse võib võtta ainult neid, kes:

1) valdavad riigi keelt;

2) on olnud vähemalt 3 aastat Eesti Vabariigi kodakondsuses;

3) ei ole ennem distsiplinaarkorras, või mitterahuldava atestatsiooni tõttu, või teenistuse huvides administratiivkorras teenistusest vabastatud;

4) teenistusse astumise ajal omavad Riigikogu valimise seaduse järgi hääleõiguse ning ei ole kohtu poolt määratud karistusega riigiteenistusse astumise õigusest ilma jäetud;

5) ei seisa kohtu ega eeluurimise all.

Teenistusse võetakse soovija enese kirjaliku soovivaalduse põhjal. Sellekohane soovivaaldus esitatakse selle väeosa (asutise) ülemale, kuhu soovitakse teenistusse astuda.

Juhul kui soovitakse teenistusse astuda käsutus-, reserv- või tagavaraväest, või teise väeossa, lisandatakse soovivaaldusele:

1) lühike elulookirjeldus;

22) töestatud ärakiri teenistuselehest, teenistussest vabastamise tunnistus ja juhul kui sooviavaldaja eennemuülejateenijana on teeninud, viimase atestatsiooni kokkuvõtte;

23) ametlik tõendus, et sooviavaldaja on olnud vähemalt 3 aastat Eesti vabariigi kodakondsuses;

24) sooviavaldaja haridustõendav tunnistus;

25) allkiri, et sooviavaldaja omab sooviavaldmise esitamise ajal Riigikogu valimise seaduse järele hääleõiguse ning ei ole kohtu poolt määratud karistusega riigiteenistusse astumise õigustest ilma jäetud ega ei seisa kohtu või eeluurimise all;

26) kui sooviavaldaja on sooviavalduse esitamise ajal sunduslikus tegelikus teenistuses alalises kaitseväes, siis peale muu veel oma väeosa (asutise) ülema arvamine sooviavaldaja kõlblikkuse kohta.

Mobilisatsiooni väljakuulutamise katkestatakse ülejateenijate teenistussevõtmine kuni demobilisatsiooni väljakuulutamiseni. Mobilisatsiooni väljakuulutamise ajal väeosas (asutises) teenistusesolevad ülejateenijad jäävad tegelikku kaitseväeteenistusse kuni selle väeosa (asutise) rahuaegsele koosseisule ülevõtmiseni.

III Teenistusest vabastamine.

Ülejateenija vabastatakse teenistusest:

1) ülejateenija enese soovil;

2) kui ülejateenija on valitud ja astub riigikogu liikmeks;

3) seaduse jõusse astunud kohtuotsuse põhjal, millelega õigused on kitsendatud või mille tagajärjeks on auastme kaotus;

4) distsiplinaarkaristusena;

5) administratiivkorras:

a) pärast mitterahuldavat attestatsiooni, attestatsiooni seadluses ettenähtud korras;

b) pärast 26-nädalist vahetpidamata või pärast 30-nädalist ühe kalendriaasta jooksul korduvat kõrvalolemist teenistusekohuste täitmiselt, välja arvatud teenistusekohuste täitmistest tingitud haiguste, vigastuste ja haavamiste või taudide ajal saadud haiguste töötu kõrvalolemise aeg;

d) parandamatu haiguse või vigastuse puhul, kui see ametikohuste täitmist takistab;

e) täie pensioni väljateenimisel, kui väeosa (asutise) ülem vallandamise tarvilikuks peab;

g) vanaduse tõttu;

h) koosseisu vähendamisel;

i) teenistuse huvides.

Enese soovil teenistusest vabaneda võib üleaja-teenija, kui ta on teeninud üleajateenijana vähemalt ühe aasta. Sellejuures väeosa (asutise) ülemaal on õigus:

1) teenistusest vabastamist, sellekohase soovi esitamise päevast arvates, kuni kaks kuud edasi lükata, kui see on tarvilik kaitsevää huvides;

2) vabastada üleajateenijat, tema sellekohase soo-

viavalduse puhul, ka enne aastase tähtaja väljateenimist, kui kaitseväge huvid selle all ei kannata.

Vanaduse tõttu teenistusest vabastada võib:

1) rivi ametikohtadelt:

a) jaoulema või sellele vastavatelt ja vähematelt ametikohtadelt - pärast 35-aastast vanadust;

b) rühmavanemate ja vastavatelt ametikohtadelt pärast 40-aastast vanadust;

d) kõrgematelt ametikohtadelt pärast 45-aastast vanadust;

2) administratiivametikohtadelt pärast 55-aastast vanadust.

Teenistusest vabastab avaldamisega oma käsukirjas:

1) teenistuse huvides - diviisi või sellele vastaava asutise ülem, (väeosa) asutise ülema ettepanekul;

2) teistel juhtudel - väeosa (asutise) ülem.

Teenistusest vabastatu arvatakse käsutus-, reserv- või maakaitseväge, või vabastatakse täiesti kaitseväge-teenistuse kohustusest alustel ja korras, mis on ette nähtud Kaitseväge-teenistuse seaduses.

IV Üleajateenijate õigused.

Üleajateenijad on vabastatud kogukonna heaks võetavast isikumaksust.

Riigiraudteedel, -laevadel ja kõigil teistel riigi liikumisvahenditel sõites üleajateenijad saavad sõidu-

hinna alandust 50% kõigis klassides.

Üleajateenijatele maksetakse ühekordset lisa-tasu:

- 1) iga kolmeaastase vahetpidamata teenistuse eest - kolmekuu palga suuruses;
- 2) iga kümneaastase vahetpidamata teenistuse eest - kuuekuu palga suuruses.

Puhkust üleajateenijatele antakse samadel alustel ja korras nagu ohvitseridelegi.

Perekonna abiraha üleajateenijad saavad ühistel alustel riigiteenijatega.

Haiguse korral üleajateenijad saavad teenistus-tasu ühistel alustel riigiteenijatega.

Koosseisu vähendamise tagajärjel madalamale amet-kohale määratud üleajateenija saab oma endise ametko-ha järele teenistustasu edasi kolme kuu jooksul.

Ametisõitude tasu üleajateenijad saavad ühistel alustel riigiteenijatega.

Mobilisatsiooni väljakuulutamise ajal teenistuses olevad üleajateenijad, kes on teeninud üleajateenijana vahetpidamata vähemalt ühe aasta, arvates mobilisat-siooni väljakuulutamise päevast tagasi, saavad teenis-tustasu edasi samadel alustel nagu rahu ajal.

Üleajateenija, kelle ametikoht kaodetakse, viiak-se vabaametikoha puudumisel üle ametnikkude reservi. Ametnikkude reservi korralduses (R.T. Nr.34 - 1927.a.) kindlaks määratud alustel ja korras.

Koosseisude vähendamise tõttu teenistusest vabastatud üleajateenija, või viimase surma korral tema perekond, saab üleajateenija endise ametikoha järele palga ja korterivarustuse raha edasi ühistel alustel ohvitseridega.

Parandamatu haiguse või vigastuse tõttu teenistusest vabastatud üleajateenija saab edasi kolme kuu jooksul teenistustasu, välja arvatud kraamivarustus, samas suuruses nagu endisel ametikohal teenistusest vabastamise päeval.

Üleajateenija surma korral saavad tema perekonnaliikmed ja ülenevad sugulased toetusena tema teenistustasu edasi ühistel alustel ja korras riigiteenijate perekonnaliikmetega ja ülenevate sugulastega. Üleajateenija matmisekulud tasutakse ühistel alustel riigiteenijate matmisekuludega.

1937. a. märtsi 1. päevast
A 15178:3

Riigiraamatukogu
№ 57 (23. I. 30)

~~10536~~
A 1517813

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Z-234483

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda. Pikk tän. 2.